

Türkiye’de İşgücü Piyasasına Geçiş Aşamasındaki Gençler

İnsan TUNALI*
Bengi Yanık İlhan†

Türkiye’de, çalışma çağına gelmemiş, 15 yaşın altındaki fertlerin toplam nüfus içindeki payı giderek azalmaktadır. Buna rağmen 2006 yılında, bu oran %28.8’dir ki bu da Türkiye’nin hâlâ çok genç bir nüfusa sahip olduğunun göstergesidir. Aynı yılda, çalışma çağına gelmiş (15 yaş ve üzeri) fertlerin %43’ü istihdam edilmekte, çoğunluğu ise çeşitli nedenlerle işgücü piyasasında yerini alamamaktadır. Gene aynı yılda, 15-24 yaş grubunda istihdam oranı %31, işgücüne katılmayanların oranı %62, 15-29 yaş grubunda ise istihdam oranı %39, işgücüne katılmayanların oranıysa %53’tür.

* Doçent Dr., itunali@ku.edu.tr

† Araştırma Görevlisi, byanik@ku.edu.tr

Eğitimde geçen sürenin uzamasıyla birlikte gençlerin çalışma oranının ülke ortalamasının altına düşmesi doğaldır. Ancak 15-24 yaş grubunda işsizlik oranının ülke ortalamasının iki katı olduğu da bilinmektedir. Yeterince vurgulanmayan, ve aşağıda ele alacağımız bir başka olgu ise okulda ve işgücü piyasasında olmayan, gerek mutlak sayı, gerekse oran olarak azımsanamayacak bir atıl genç ordusunun varlığıdır.

Bu bilgi notu, işgücü piyasasına girmeye hazırlanan gençlere yönelik bir bakış açısına temel oluşturacak örüntüleri belgelemeyi hedeflemektedir. Not kapsamında genç olarak nitelendirdiğimiz kişiler 15-24 yaş grubundaki kişilerdir. Gençler, bir ülkenin gelecekteki rekabet etme kapasitesini artıracak insan kaynaklarını oluşturmaktadır. Ancak ihtiyaçları karşılanmadığı takdirde, örneğin eğitimlerini sürdürme fırsatı ya da çalışmak isteyecekleri iyi bir iş bulamadıklarında, ülke için hem sosyal hem de ekonomik yönden baskı unsuru olabilirler. O veya bu nedenle iş hayatına geçişin uzaması gençlerin yetişkinlik dönemlerinin de daha geç başlaması anlamına gelmektedir. Bu, evlilik ve çocuk sahibi olmak gibi bir dizi kararı etkileyebilecek ve dolaylı yoldan olgun yaşlardaki işgücü piyasa davranışlarına yansıtacak bir gelişmedir.

Okuldan iş hayatına geçiş sürecindeki değişiklikleri irdelemek amacıyla ilk elden dört konum üzerinde duracağız: (i) eğitimlerini sürdürenler, (ii) istihdamdakiler, (ii) işsizler ve

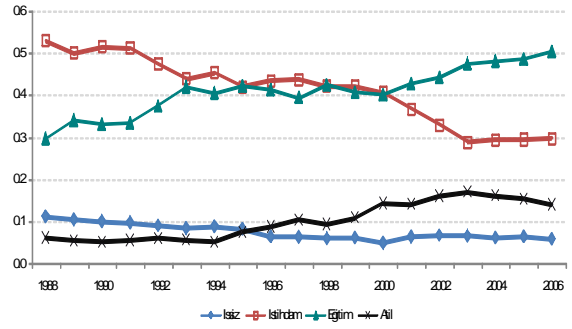
(iv) “atıl” olarak nitelediğimiz okulla ilişkisini kesmiş, işgücüne katılmayan gençler.[‡] Gençlerin konumlara dağılımında zaman içinde gözlenen değişiklikleri belirledikten sonra 20-24 yaş grubundaki erkekler üzerinde duracağız ve askerlik yükümlülüğünün geçiş sürecine yansımalarından söz edeceğiz.

1-4 no.lu şekillerde TÜİK web sayfasından ulaşılabilen Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) veri tabanını kullanarak oluşturduğumuz grafikler bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla 15-19 ve 20-24 yaş grubundaki erkek ve kadınların 1988-2006 döneminde yukarıda sayılan dört konuma dağılımlarını gösteriyor. Oranları hesaplarken paydada HİA’de verilen kurumsal olmayan sivil nüfus sayılarını kullandık. Bu nedenle işsizler için verilen rakamlar işsizlik oranını değil, herhangi bir yaş grubundaki işsizlerin o yaş-cinsiyet grubundaki payını yansıtıyor.

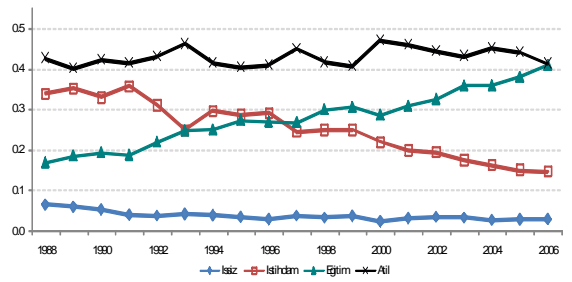
Dört şekilde de gözlenen en belirgin özellik istihdamdakilerin oranındaki hızlı düşüş. Erkekler için hesaplanan oranlar 2004 yılından başlayarak bir miktar artmış, ama varılan düzey 90’lı yılların hayli gerisinde. İstihdam oranındaki gerilemeyle birlikte, ancak ters yönde seyreden gelişme okuldakilerin payındaki hatırı sayılır yükselme. Bu olumlu gelişme özellikle 15-19 yaş grubunda öne çıkıyor. Öte yandan, 90’lı yıllarda on puana inen, ve erkeklerin lehine oluşan farkın 2000-2006 döneminde de korunduğunu görüyoruz.

[‡] Sayı ve oran olarak çok küçük olan hem okuyup hem çalışan kesimi istihdamdakiler içinde gösterdik.

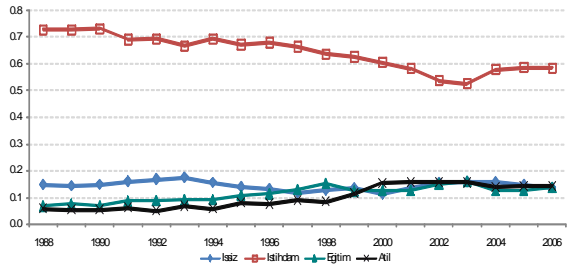
Şekil 1: 15-19 yaş grubundaki genç erkekler

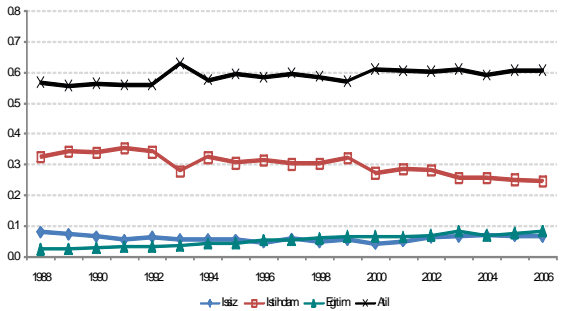
Şekil 2: 15-19 yaş grubundaki genç kadınlar

Şekil 3: 20-24 yaş grubundaki genç erkekler

Şekil 4: 20-24 yaş grubundaki genç kadınlar

**15-19 yaş grubundaki gençler
2000'den başlayarak işgücü
piyasasına girmek yerine
eğitimlerine devamı yeğliyor**

Görünen o ki 1997 yılında ilköğretimin 8 yıla uzaması ile birlikte lise ve yüksek okullara yönelim hem kadınlarda hem de erkeklerde artmış. 2000-2001 yıllarına denk düşen ekonomik krizin de bu yönelime destek verdiğini söyleyebiliriz. Her iki olgu da gençlerin 2000 sonrası hız kazanan beceri yanlı teknolojik gelişmeye uyum sağlamaya çabaladıklarına işaret ediyor. Ne var ki yine aynı dönemde atıl gençlerin oranında gözlenen artış bu çabanın yetersiz kaldığının habercisi. Nitekim 2003 yılında OECD ülkelerinde yapılan, ve 15. yaş itibariyle eğitimde varılan düzeyi ölçen PISA araştırmasının karşılaştırmalı sonuçları eğitim düzeyinde gözlenen niceliksel artışların niteliksel artışlara dönüşmediğini belgeliyor.

**Genç kadınların çoğunluğu
ne okuyor, ne çalışıyor,
ne de iş arıyor**

Kadınlarda atıl gençlerin oranı aşırı yüksek. Bu oran 2000 sonrası dönemde 15-19 yaş

grubunda %40-47 aralığında, 20-24 yaş grubunda ise %56-63 aralığında seyretmiş. Özetle genç kadınların yarısından fazlası ne okuyor, ne çalışıyor, ne de iş arıyor. İşsizlerin payında gözlenen düşüş 15-19 yaşındakilerin iş bulma beklentilerinin giderek azaldığını düşündürüyor. Öte yandan 20-24 yaşındakiler arasında işsizlerin payı piyasa koşullarıyla uyumlu, inişli-çıkışlı bir eğri izliyor.

Erkeklerle bakıldığında atıl gençlerin oranı kadınlara göre çok daha düşük. Ancak 1994'te başlayan bir artış eğilimi söz konusu. 2000 sonrası dönemde atıl genç erkeklerin oranı %15 gibi hatırı sayılır bir seviyede saplanıp kalmış. İşsizlerin payında kadınlarınkine benzer eğilimler gözleniyor: 15-19 yaş grubundaki genç erkekler işgücü piyasasından giderek uzaklaşırken, 20-24 yaş grubundaki işsizlerin oranı piyasadaki dalgalanmalardan etkileniyor.

**20-24 yaş grubundaki
5 erkekten 1'i askerlik yapıyor**

20-24 yaş grubundaki genç erkekler için HİA verilerine yansımayan beşinci bir konum söz konusu: askerlik. Bilindiği gibi eğitime devam etmeyen erkekler 20 yaşında askerlik hizmetine başlamakla yükümlüler. HİA kurumsal olmayan sivil nüfusa dayalı bir örnek tabanına dayandığından askerdeki erkeklerin oranına ulaşmak için farklı kaynaklara

yönelmek gerekiyor. Ekte verilen grafiklere yansıyan hesaplamalar nezdinde, askerlik hizmetini yapanların 20-24 yaş grubundaki erkekler içindeki payının 2000-2006 döneminde %17-19 aralığında seyrettiği, dolayısıyla istihdamdakilerin ardından ikinci büyük grubu oluşturdukları sonucuna varıyoruz. Yüksekokul ve üniversiteye devam edenlerin oranında gözlenen artışla birlikte ortalama askerlik yaşının uzamasını bekliyoruz, nitekim hesaplamalarımız 20-24 yaş grubu içinde askerde olanların payının zaman içinde azaldığını gösteriyor.

Şekil 1 kapsamında 15-19 yaş grubundaki atıl erkeklerin payında 2000 sonrası dönemde gözlenen artış askerlik yapmadan önce işgücü piyasasına girmenin giderek zorlaştığını düşündürüyor. Yine HİA veri tabanını kullanarak kentlerde yaşayan 15 ve üstü yaştaki işsiz erkeklerin işsizlik nedenlerine baktığımızda, 2000-2006 döneminde ilk kez iş arayanlar içinde askerden dönenlerin %26-37 oranında (ortalama %30), okuldan yeni mezunlarınsa %19-44 oranında (ortalama %33) temsil edildiğini görüyoruz. Verdiğimiz istatistikler bir yandan okuldan iş dünyasına geçişteki farklı yolların varlığına, öte yandan askerlik olgusunun önemine işaret ediyor.

Askerlik yükümlülüğünün okuldan işgücü piyasasına geçişi çeşitli yollardan etkilemesi beklenir. Eğitimin giderek önem kazanması (ve erişim imkanlarının artması) ile birlikte, genç erkekler okul seçeneklerine ve işgücü piyasasına

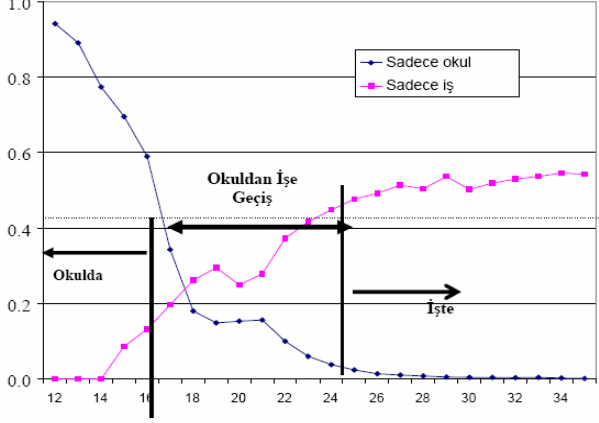
bakarken doğal olarak askerde geçirecekleri süreyi, hatta hangi aşamada askerlik yapacaklarını da düşüneceklerdir. İşbaşında edinilen becerilerin önemli olduğu sektörlerde işverenler işe alma kararlarını verirken başvuranların askerlik durumlarını dikkate alacaklardır. Bunlara ek olarak askerlik sırasında kazanılan mesleki ve genel becerilerin (disiplin, düzen, takım çalışması...) iş hayatında olumlu nitelikler olarak algılandığı bilinmektedir. Kısacası genç erkeklerin okuldan işgücü piyasasına geçiş süreçlerini daha iyi anlamak için askerlik konumunu da içeren bir bakış açısının gerekli olduğunu düşünüyoruz.[§]

Bu savımızı desteklemek amacıyla, Dünya Bankası tarafından geçen yıl yayımlanan “Türkiye’nin Gelecek Nesillerine Yatırım Yapmak: Okuldan İşe Geçiş ve Türkiye’nin Kalkınması” adlı raporda kullanılan bir grafikten yararlanacağız. Şekil 5’te verdiğimiz bu grafik 2005 yılı HİA mikro verilerini kullanarak tekli yaşlar düzeyinde yukarıda listelediğimiz konumlardan ikisini inceliyor. Raporda okuldan işe geçiş döneminin büyük ölçüde 15 ve 25 yaşları arasında olduğu belirtilmekte. Bu yargıya varılırken 15 yaş itibariyle gençlerin yarıdan fazlasının okuldan koptuğu, ve 25 yaş itibariyle de yarıdan

[§] Bu bağlamda TSK’nin Şubat 2000 yılından bu yana “Toplumsal Gelişimi Destekleme Faaliyetleri” adı altında gerçekleştirdiği bir dizi eğitim programı ile, ilköğretim ve genel lise mezunlarının beşeri sermayelerine önemli katkılarda bulunabilecek bir girişimi sürdürdüğünü hatırlatalım.

fazlasının çalıştığı bulgularından hareket ediliyor.

Şekil 5: Türkiye’de Okuldan İşe Geçiş:

Kaynak: "Türkiye'nin Gelecek Nesillere Yatırım Yapmak: Okuldan İşe Geçiş ve Türkiye'nin Kalkınması," Dünya Bankası Raporu-44048-TU, 2008.

Şekil 5’te açıklama gerektiren iki çarpıcı örüntü var. Birincisi okumayı sürdürenlerin oranındaki hızlı düşüşün birdenbire durup 19-21 yaş arasında tersine dönmesi. İlk akla gelen bu olgunun Öğrenci Seçme Sınavı’nın üniversite ve yüksekokullara giriş yaşı üzerindeki etkisinden kaynaklanabileceği. İkincisi bir işte çalışanların oranlarında gözlenen artışın 20 yaşında tersine dönmesi ve 21 yaşında hâlâ 19 yaşta ulaşılan oranın altında kalması. İkinci olgunun askerlikle alakalı olduğu açık. Kanımızca her iki olgu da gerçekte Şekil 5’te gözlenenden daha çarpıcı boyutta tezahür ediyor.

En erken askere alınma yaşının 20 olduğunu hatırlarsak, bu yaştakilerden başlayacak şekilde verilen oranların hesaplanmasında kullanılan payda, o yaştaki nüfusu tam temsil etmiyor. 20 ve sonrası yaşlarda askerlik konumunda olanlar HİA’den dışlandığı için her iki oran da

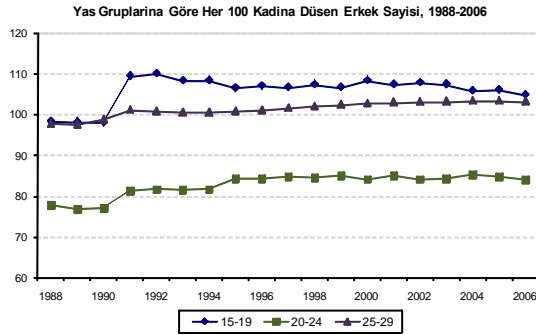
olduğundan daha yüksek ölçülüyor. Ekte detaylandırdığımız hesaplamalar, 20-24 yaş aralığında askere giden gençlerin 2005 yılında HİA’de kapsananların %21’i civarında bir kitle olduğunu belirliyor. Kapsama oranının her yaşta sabit olduğunu varsayarsak paydalarda %9 gibi bir eksiklik söz konusu. Bu rakamı kullanarak düzeltme yapacak olursak, Şekil 5’te 20-24 yaş için verilen oranları 0.92 ile çarpmamız gerekiyor.

Eğer 20 yaşında askere alınanların kendi yaş grubundakilerin %21’i değil de %40’ı olduğunu varsayacak olursak, paydadaki kayıp kapsananların %14.5’ine varacak. Bu durumda Şekil 5’te bu yaştakiler için verilen oranları 0.87 ile çarpmamız gerekiyor. Toparlayacak olursak, 20 yaşından başlayarak devreye giren askerlik seçeneğini katacak şekilde yapılacak düzeltmeler Şekil 5’teki genel görünümü değiştirmeyecek, ancak askerlik konumunun görelî boyutunu, ve askerlikten etkilenme yaşlarını belirlememizde yardımcı olacak.

EK: HİA’de görünmeyen erkekler

Şekil 6’da yıllar itibariyle, HİA verileri kullanılarak hesaplanan, yaş gruplarına göre her 100 kadına düşen erkek sayısı bulunmaktadır. Üstte birbirine yakın seyreden çizgiler sırasıyla 15-19 ve 25-29 yaş grupları içindir. Diğerlerinden epey aşağıda seyreden ve 20-24 yaş grubuna ait olan çizgi, şekilde hemen dikkat çekmektedir. Bu durum askerlik görevini yapan 20-24 yaş grubundaki erkeklerin HİA kapsamına girmemesinden kaynaklanmaktadır.

Şekil 6: Yaş gruplarına göre 100 kadına düşen erkek sayısı

Kaynak: TÜİK HİA veri tabanı

Şekil 7’de 100 kadına düşen erkek oranı 20-24 yaş grubu için iki ayrı kaynaktan derlenen bilgilere dayanarak verilmiştir. Üstteki çizgi 1990 ve 2000 yılı Genel Nüfus Sayımına (GNS) dayanarak elde edilen ara yıl projeksiyonlarını** kullanarak hesaplanmıştır. Altta ise HİA’ye dayanarak hesaplanan ve Şekil 6’da verilen çizgidir. İki çizgi arasındaki fark toplam nüfus ile kurumsal olmayan sivil nüfus arasındaki

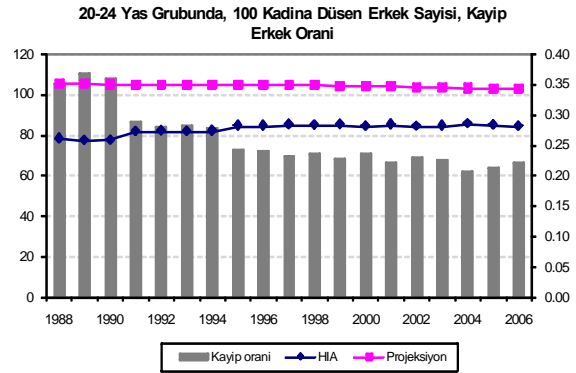
** Nüfus projeksiyonları (<http://www.un.org>) SPECTRUM programı ile elde edilmiştir. Bu program, Bileşmiş Milletlerden (BM) alınan verileri kullanarak tahminler yapmaktadır.

farka işaret etmektedir. GNS’ye dayanarak hesapladığımız oranı (E/K), HİA’ye dayanarak hesapladığımız oranı ise (e/k) şeklinde ifade edecek olursak, HİA’de görünmeyen “kayıp” erkeklerin oranına (x) ulaşmak için aşağıdaki eşitlikten yararlanabiliriz:

$$\frac{e(1+x)}{k} = \frac{E}{K}$$

Bu denklemi kullanarak bulduğumuz x değerleri Şekil 7’de çubuklar halinde gösterilmiştir.

Şekil 7: Yaş gruplarına göre her 100 kadına düşen erkek sayısı ve kayıp erkek oranı

Kaynak: TÜİK HİA veri tabanı ve Birleşmiş Milletler

HİA’deki “kayıp” erkeklerin hepsinin askerlik görevini yapanlar olduğunu varsaydık ve askerlik konumundaki erkeklerin oranını $a = x/(1+x)$ olarak, paydadaki eksiği ise (kadın-erkek oranının kabaca eşit olmasından yola çıkarak) $y = a/2$ olarak hesapladık. Şekil 5’te verilen oranlar için önerdiğimiz düzeltme faktörünü $d = 1/(1+y)$ olarak hesapladık.